

■ Спадчына

СКАЗ ПРА БЯСКОНЦАСЦЬ

У беларускай культурнай прасторы ўжо маецца некалькі выдатных прыкладаў арганізацыі праекта з дапамогай краўдфандынгу. Гэта спосаб збору сродкаў, што называецца, «нітка да ніткі», калі з невялікіх ахвяраванняў інтэрнэт-карыстальнікаў складваюцца вялікія сумы, якіх дастаткова для ўвасаблення ідэй. Аўтары ўносяць свае прапановы, а зацікаўленыя па меры магчымасці выдаткоўваюць грошы. На гэты раз справа не толькі прыгожая, але і справядлівая. На платформе Ulej агульным намаганнямі можна запусціць пэўны ланцужок, што павінен пачацца з прэзентацыйнага фільма пра старажытны дахрысціянскі абрад «Тураўскі карагод».

У сваім першапачатковым выглядзе абрад захавалася толькі ў адным месцы і ў адным калектыве — яго дагэтуль праводзіць народны фальклорны ансамбль «Міжрэчча» ў вёсцы Пагост. Дарэчы, яшчэ ў 2010 годзе ў дзясятцы найлепшых месцаў свету для святкавання Каляд і Новага года тэлекампанія CNN паставіла вёску Пагост на трэцяе месца.

На праектах, увасобленых з дапамогай масавых ахвяраванняў, стаіць нябачная пячатка народнага ўхвалення.

«Міжрэччам» кіруе Кацярына Панчэня, альбо проста баба Каця — яна ведае мноства народных песень і ўнікальных старажытных рытуалаў, сярод якіх і Тураўскі карагод — абрад урадлівасці зямлі і бяскожнага чалавечага жыцця.

Дык вось, пра ланцужок. Калі будзе створаны прэзентацыйны фільм, ён стане апошнім адсутным элементам для падачы заяўкі

Фота Аляксандра КЛЕШЧУКА

ў ЮНЕСКА на ўключэнне язычніцкага беларускага абраду ў спіс нематэрыяльнай культурнай спадчыны чалавецтва. Адпаведны статус гарантуе аўтэнтычнай з'яве захаванне, што сёння для нас асабліва актуальна — хоць абрад і адсылае да вечнага чалавечага жыцця, фізічнае існаванне тых, хто падтрымлівае традыцыю тураўскага карагоду, усё ж не бяскожнае.

Сітуацыяй пачаў турбавацца генеральны прадзюсар кампаніі «БелФільм Група» Юрый Ігруша, ён разам з рэжысёрам Ігарам Бышнёвым на працягу года здымаў на Палессі дакументальнае кіно. Вынікам сталі дзве неігравыя стужкі пра загадкавыя беларускія мясціны — «Дачка Прыпяці» і «Кола часу», што не так даўно былі паказаны ў Нацыянальным гістарычным музеі.

Калі фільм можа паспрыяць захаванню старажытнага абраду

Дык вось, падчас працы на Палессі аказалася, што каштоўная аўтэнтка (з таго, што ў краіне засталося) знаходзіцца пад пагрозай сыходу ў небыццё. На гэты момант для падачы заяўкі сабраны дзясяткі неабходных дакументаў, але наўнясць спецыяльнага фільма з'яўляецца абавязковай умовай. Таму Юрый Ігруша просіць паўдзельнічаць у праекце рублём, усё астатняе зробіць здымачная група.

Прэзентацыйны фільм стане апошнім адсутным элементам для падачы заяўкі ў ЮНЕСКА на ўключэнне язычніцкага беларускага абраду ў спіс нематэрыяльнай культурнай спадчыны чалавецтва.

Сучасны спосаб збору сродкаў праз краўдфандынг — з'ява цікавая ў тым сэнсе, што на праектах, увасобленых з дапамогай масавых ахвяраванняў, стаіць нябачная пячатка народнага ўхвалення. Тое, што ствараецца за кошт краўдфандынговых грошай, не мае права не адбыцца, не атрымацца, не быць вартым даверу. Таму усё, што мае ў гісторыі стварэння пазнаку адпаведных інтэрнэт-платформ, — гэта «выбар рэдакцыі». Уласны выбар гледача, наведвальніка, карыстальніка.

У выпадку з фільмам пра тураўскі карагод адказнасць падае не толькі на аўтараў, а згаданая ініцыятыва ахоплівае інтарэсы не проста гледача, а захавальніка ўласнай культурнай спадчыны. Для нашага вечнага жыцця.

Ірэна КАЦЯЛОВІЧ. katsyalovich@vziazda.by

■ Невядомае пра вядомых

ВЯСНА І ЛЕТА ЖЫЦЦЯ ЕЎДАКІ ЛОСЬ

ПОСТАЦЬ ЗНАКАМІТАЙ ПАЭТКІ ВАЧЫМА ЯЕ СЫНА

Яна нарадзілася 1 сакавіка, таму сваёй першай кнізе паэзіі дала сімвалічную назву «Сакавік». Знакавай аказалася і назва апошняга зборніка — «Лірыка ліпеня»: аўтаркі не стала 3 ліпеня, праз некалькі месяцаў пасля выдання згаданай кнігі. Еўдакія Лось была адной з самых яркіх і значных паэтак свайго часу. Дзясяткі кніг вершаў, дзіцячых твораў, перакладаў, мноства дзяржаўных узнагарод, шырокае прызнанне публікі і вага калег, бяскожнага вандроўкі і сустрэчы з чытачамі... На жаль, лёсам ёй не было наканавана дажыць да восені ўласнага жыцця: паэтка пайшла ў лепшы свет, калі ёй было ўсяго 48, а яе сыну Дзмітрыю — толькі 14. Менавіта з Дзмітрыем Ласём мы сёння згадваем Еўдакію Якаўлеўну — не яскравую прамоўцу на трыбуне, а клапатлівую маці.

— Я памятаю маму досыць добра, вельмі добра памятаю тое, што яна ў мяне ўклала, — пачынае гутарку Дзмітрый Алегавіч. — Гэта і любоў да чытання, і яе ўласны прыклад стараннай вучобы: мама скончыла педінстытут, Вышэйшыя літаратурныя курсы ў Маскве. Я слаба веру ў дар, але калі паразважаць: колькі дзяўчат з добрых, забяспечаных сем'яў выбіраюць не зусім правільны шлях у жыцці, не займаюцца творчасцю, не маюць вялікіх талентаў. Ганаруся тым, што мая мама здолела развіць свой талент. Далёка не кожны становіцца пісьменнікам, паэтам, вучоным, мастаком. А яна — простая жанчына з Ушаччыны, якая

расла ў пасляваенны час, — змагла дасягнуць многага.

Дзмітрый Лось прызнаецца, што разуменне значнасці мацінай працы прыйшло не адразу: — Калі быў зусім малы, не мог зразумець, чым яна займаецца: у сяброў бацькі былі інжынерамі, настаўнікамі, урачамі, вадзіцелямі тралейбуса — адразу бачна, які чалавек зарабляе. А мая мама ўвесь час сядзела за машынкай. Нешта надрукуе, напіша — потым парве старонку. Думаў, мне вельмі не пашанцавала. Але ўжо пазней, калі падрас, пачаў чытаць кнігі, зразумеў, што мама мае вялікі талент. Гадоў у пяць навучыўся чытаць, а ў трэцім-чацвёртым класе ўжо знаёміўся з класікай беларускай, рускай, сусветнай літаратуры. «Вайну і мір» адолеў у 8-м класе. І сёння чытанне — найлепшы занятак для мяне ў вольны час.

«Да мяне яна была вельмі строгая, але вельмі добрая. Ніколі не песціла, хоць і не зневажала, не ганяла з пугай».

Натуральна, Дзмітрый чытаў і ўсе кнігі Еўдакіі Лось. Сёння беражліва іх захоўвае, а некаторыя асобнікі — з вельмі цёплым і шчырым аўтографамі-парадамі для сына — яму асабліва дарагія. Сам Дзмітрый таксама спрабаваў пісаць вершы.

— Некаторыя з іх нават друкаваліся ў «Малодосці» і «Бярозцы», многія выдатныя творцы таго часу добра адгукаліся пра мае творчыя спробы, — кажа ён. — Калі маці памерла, напісаў некалькі вершаў, але потым жыццё пайшло так, што зусім стала не да паэзіі.

— А якой была знакамітая паэтка дома, у сям'і? — пытаюся.

— Сапраўды, у свой час яна была вельмі вядомым чалавекам. Мела дзяржаўныя ўзнагароды, але сама сябе на г'едэстал не ставіла. На сваю выдатнасць і вядомасць глядзела нібыта збоку, ніколі ёй не карысталася. Яна ж па сутнасці простая жанчына, нарадзілася ў вёсцы. Мы ездзілі на адпачынак у Крым, у Дубулты на Балтыйскае мора. Да мяне была вельмі стро-

«...Гэтую кашулю вышываю сыну па сваёй ахвоце, па свайму пачыну».

Знакаміты верш Еўдакіі Лось яе сын ведае на памяць. На гэтым фотаздымку 10-гадовы Дзіма ў той самай кашулі, якую для яго сшыла і вышыла мама. 1973 год.

гая, але вельмі добрая. Ніколі не песціла, хоць і не зневажала, не ганяла з пугай. Мама часта была ў паездках, а я жыў у той час з бабуляй. Але з кожнай вандроўкі ў Грузію, Арменію, Чэхаславакію, Францыю, Венгрыю, Прыбалтыку мама прывозіла мне падарункі — нацыянальныя сувеніры. Сама ж пасля кожнай паездкі пісала і цыклы вершаў, навяяны падарожжамі.

Дзмітрый Алегавіч кажа, што Еўдакія Якаўлеўна вельмі часта распавядала яму пра дзяцінства, пра свайго брата, які загінуў падчас вайны:

— Яны жылі ва Ушацкім раёне Віцебскай вобласці. Падчас акупацыі хату спалілі. Мая бабуля Наталля засталася з трыма дачкамі. Жылі ў зямлянках, есці не было чаго. Здаралася, капалі мерзлую бульбу на палях. А старэйшы мамін брат, які працаваў настаўнікам у школе, у 1941 годзе пайшоў дабравольцам на фронт. Яму было 19. Скончыў курсы маладых камандзіраў у Омску, у званні лейтэнанта загінуў ва Украіне, пахаваны там жа. Мама пра яго вельмі многа раскажвала і прысвяціла загінуўшаму бра-ту шмат вершаў.

Многія пісьменнікі ва ўспамінах пра Еўдакію Лось адзначаюць, што яна з ахвотай іх падтрымлівала, дапамагала. А Уладзімір Караткевіч неяк нават назваў яе Жытніцай — «істотай з беларускага фальклёру, якая жыве ў каласах і памірае толькі тады, калі апошні чалавек сабраў свой ураджай. Яна дапамагае ўсім, і дух яе жыве нават у тым пучку жыта, які выносяць вясною на Юр'я ў поле».

«Дзёнікі і ліставанне Еўдакіі Лось надрукаваныя толькі фрагментамі. Чакае выдання і кніга ўспамінаў, складзеная яе сястрой».

— Сапраўды, яна вельмі многім пісьменнікам дапамагала, — пацвярджае Дзмітрый Алегавіч. — Алекавалася Жэня Янішчыц. Яна некаторы час, калі ёй было 20, нават жыла ў нашай кватэры, я яе памятаю добра. Маці Жэню настаўляла, падтрымлівала, давала творчыя парады. Галіна Каржанеўская таксама часта ў нас бывала. Нават ёсць такія вядомыя фотаздымак, на якім паэтка разам: мая мама, Яўгенія Янішчыц, Галіна Каржанеўская, Раіса Баравікова і Ніна Галіноўская. Гэта я іх сфатаграфавала ў нас дома, калі мама святкавала дзень нараджэння.

Лёс склаўся так, што сама Дзмітрый Алегавіч выбраў прафесію, далёкую ад творчасці. Ён жартуе:

— Напэўна, сапраўды на дзедзях Бог адпачывае. Хоць у школе і ў акадэміі іграў у аматарскім тэатры, мне нават раілі паступаць у тэатральна-мастацкі інстытут у Маскву, але я выбраў іншы шлях. Паступіў у акадэмію Міністэрства ўнутраных спраў у Омску, і потым ужо не да вершаў было. Ды і не хацелася іх пісаць.

Дарэчы, яшчэ не ўсе рысы творчай індывідуальнасці Еўдакіі Лось вядомыя чытачу. Яе дзёнікі і ліставанне надрукаваныя толькі фрагментамі, а архівы, што захоўваюцца ў Дзяржаўным музеі гісторыі беларускай літаратуры і Беларускаму дзяржаўным архіве-музеі літаратуры і мастацтва, не цалкам вывучаныя. Чакае выдання і кніга ўспамінаў пра Еўдакію Якаўлеўну, складзеная яе сястрой.

— Яна памерла амаль што 40 гадоў таму. Лічы, цэлае жыццё прайшло. А творы мамы дагэтуль друкуюцца, — кажа Дзмітрый. — Пра яе памятаюць, нячаста, але ўспамінаюць. Значыць, чалавек нездарма жыў на гэтым свеце.

Марына ВЕСЯЛУХА. vesialuha@vziazda.by
Фота з сямейнага архіва Дзмітрыя ЛАСЯ

Еўдакія Лось у маладосці.